

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Ir nacionalinis, ir globalus

Veikiausiai ne tiek aktualu, kiek madinga šiandien gincytis, koks šiandieninis lietuvių menas ir literatūra turėtų būti – globalūs ar tautiški, atviri pasauliui ar uždari ir įdomūs tik siauram ratui. Ir kadangi toks ginčas neretai išskelia ir radikalių pažiūrų kibirkštis, ginčo objektas gali būti įdomus ir plačiajai vartotojų masei, kuri šiaip jau į žodį „menas“ žvelgia atsargiai, jeigu tai nesusiję su namų interjeru ir madų tendencijomis. Paprastai menas, įvardijamas kaip globalus, randa geresnę rinką ir vartotoją, nei nacionalinis, kuris neretai suprantamas kaip vietinės reikšmės ar visai nereikšmingas. Žinoma, čia ne paskutinę vietą užima ir vartotojo snobizmas.

Tiesą pasakius, tikram talentui, kuriančiam meną, visai nesvarbu, kokį meną jis kuria – nacionalinį ar globalų. Nei „nacionalinis“, nei „globalus“ nėra priešpriešos, tai natūraliai vienas kitą papildantys žodžiai, liudijantys, kad įdomiausias dalykas yra ne kažkoks objektas, kurį menininkas imasi vaizduoti, o menininko vaizduotė, jos jėga, menininko sugebėjimai sukurti menamą pasaulį. Galima būtų palyginti šiuos gebėjimus su stichija, kuri nepaiso žmonių pasaulio tvarkaraščių; kaip įsismarkavusi audra nutraukia elektros laidus, taip ir laisva vaizduotė, nepažabota mintis, netikėta idėja bloškia šalin ją kaustančius formalumus, tokius kaip literatūrinės mados, skaitytojų pageidavimai, kritikų nuomonė.

Žinoma, galima atskirti šias sąvokas – „nacionalinis“ ir „globalus“ menas – galima tvarkingai išrūšiuoti abu pagal kriterijus, privalumus ir savybes, bet kas iš to?.. Ar nuo to bent vienas iš jų taps geresnis, įdomesnis?.. Netikėtus?.. Neseniai vėl išgirdau žodį „euroromanas“ – neva lietuviai taip ir neparašė nė vieno euroromano. Ak tu Dieve, – pamaniau. – Juk šitas žodis jau barzda apaugęs: apie tai prikaltėta prieš 2002 m. Frankfurto knygų mugę, kiek gi galima. Net nepadaru jau... Pagaliau niekas ir nežino, kas yra tas euroromanas. Kokiam skaitytojui jis skirtas?.. Ar tam, kuris neskiria „kampanijos“ nuo „kompanijos“, o visus nesuprantamus žodžius laiko korektūros klaidomis?..

Šiaip ar taip, euroromanas man nesisieja nei su globaliu, nei su nacionaliniu meno reiškiniu – vertinčiau jį daugiau kaip rinkodaros reiškinį, atskirose šalyse turintį savo specifinių bruožų. Taip pat joks vertės kriterijus nėra knygos laikymasis TOP dešimtuose. Tie dešimtukai yra geras perspėjimas, kokių knygų neskaityti. Dešimtukų knygos, kaip ir kitos madingos prekės, turi perversiško žavesio – jos šaukte šaukia, kad nenusipirkęs madingo bestselerio, būsi nuskriaustas ir apvogtas kaip vartotojas. Man labiau patiktų mažiausiai perkamų knygų dešimtukai.

Žinoma, čia jau šioks toks nuokrypis į šalį nuo nacionalinio meno temos. Tačiau kadangi literatūra yra viena iš meno rūšių, glaudžiai susijusių su kalba, manyčiau, jau vien tuo ji yra giliai nacionalinė. Tačiau idėjos ir vaizduotės pasauliai nėra prikaustyti tik prie etnokultūrinio, vietinio kolorito. Ir tai puiku. Juk kvaila būtų spoksoti į žemę, kai virš galvos spindi žvaigždės ir gaudžia kosmoso toliai. O kas gi yra kosmosas, jei ne kitos žemės – keistos, nuostabios, netikėtos?..

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

LAIŠKAI SAU PAČIAM

*Vos liesdamas daiktus ir žmones,
Aš laikausi pats už savęs
Ir einu be dangaus malonės
Per pasaulio gatves.*

*Ir kažin kur rieda vežikai,
Ir kažin ką loja šuva,
Ir kažin ką plėšia plėšikai,
Ir kažin kam ritas galva.*

*Mus nelaimės veja, kaip aras
Veja bėgančią avių laukais.
Bet nei badas, nei maras, nei karas,
Nei pragaras mūs nepakeis.*

*Negaliu nė vienam padėti
Ir padėti man neprašau.
Negaliu nežydyt, neliūdėti
Ir sau laiškus – eiles rašau.*

Henrikas Radauskas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Ir nacionalinis, ir globalus • **2-as psl.** Virginija Babonaitė-Paplauskienė. „...viskas praeina, meilė išlieka...“ • **4-as psl.** Eglė Perednytė. Pakūta – mano širdies namai/ Katerina de Hueck Doherty. Pūstynė. Ištrauka • **5-as psl.** Stasys Goštautas. Išėivijos dailė • **6-as psl.** Aldona Ruseckaitė. „O būti norisi, nors ir numirus... Aš būsiu...“ • **7-as psl.** Marija Gustainienė. Kur esi, mano Dieve? • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Prano Domšaičio galerija Klaipėdoje • Prisiminimai apie Justiną Marcinkevičių

„...viskas praeina, meilė išlieka...”

Virginija Babonaitė-Paplauskienė

Birželio 23 dieną išeivių rašytojui, dramaturgui, profesoriumi Algirdui Landsbergiui (1924–2004) būtų suėję 90 metų, tačiau staigi ir netikėta mirtis prieš dešimtmetį išsivedė jį Anapus. Liko neužbaigti darbai, neįgyvendintos svajonės, neišleistos knygos.

A Landsbergis – vienintelis išeivijoje gyvenęs kūrėjas, taip pat gerai rašęs ir lietuvių, ir anglų kalbomis. Į lietuvių literatūros istoriją įėjo kaip pirmojo modernaus romano „Kelionė” (1954) autorius. Jungtinėse Amerikos Valstijose parašė ir išleido dvi novelių knygas: „Ilgoji naktis” (1956) bei „Muzika žengiant į neregėtus miestus” (1979). Mėgstamiausias jo kūrybos žanras buvo drama, traukte traukė scenos pasaulis. Jam rūpėjo atnaujinti lietuvių dramos teatrinę kalbą, dramatinę raišką. Jis sukūrė savo teatrą, kuriame estetinę veikalo vertę kėlė aukščiau už patriotines, idėjines nuostatas. A. Landsbergis paliko visą pluoštą neskelbtų kūrybinių rankraščių: „Onos veidas”; „Šventas narvas”; apysaka „Pianinas Magnolijų gatvėje”; parengtą pasakų knygą (anglų kalba) ir kt. Svarbesni A. Landsbergio kūriniai teatru – stebuklingas vaidinimas „Vėjas gluosniuose” (1958), komedija „Meilės mokykla” (1965), vienaveiksmis farsas „Barzda” (1966), pjesė „Last picnic” (1966) bei kt. Pjesė „Penki stulpai turgaus aikštėje” susilaukė prieštarų vertinimų: išeivijoje: uolūs „tėvynės sergėtojai” apšaukė jį komunistu, o sovietijoje jis buvo apkaltintas istorinės tiesos iškraipymu. Ši pjesė buvo populiari, išversta į latvių, vokiečių, anglų kalbas.

Rašytojo artimieji – sūnūs Paulius ir Jonas, o

Algirdas Landsbergis laive pakeliui į Ameriką, 1949

mmarry – anglų kalba). Knygą sudaro dvi dalys – „Nationalistiškas kosmopolitas” ir „Rašymas – lietuviškų vertybių išsaugojimas”. Pirmoje apžvelgiamas rašytojo gyvenimo kelias: Lietuva (1924–1944); Vokietija (1944–1949) bei Amerika (1949–2004). Antroje – kūrybinio kelio raida.

Knygoje siekta rekonstruoti rašytojo gyvenimą, kuris driekėsi iš Kybartų per Birštoną, Ariogalą, Kauną, Wiesbadeną, Kassel-Mattenbergą, New Yorką. Nuotraukos iliustruoja jo mokinuko kelią nuo pradinės Ariogalos mokyklos iki New Yorko Farleigh Dickinson Universiteto profesoriaus. Vokietijoje dirbo aviacijos fabrike, Amerikoje pirmas darbas – indų plovėjo, vėliau – asistento bibliotekoje. Baigęs Brooklyno koledžą (Brooklyn College) bei Columbia

ranka brūkšteltų ant paskirų mažų lapelių, prasmingų pastebėjimų. Itin įdomūs A. Landsbergio laišakai, rašyti įvairiems žmonėms. Biografinio lygmens tekstuose – laiškuose, atsiminimuose – atsiveria egzistenciniu nerimu persmelktas jo vidinis pasaulis. Šie laiko ženklai, surinkti į knygą, suteikia galimybę atkurti kad ir fragmentišką, bet autentišką medžiaga paremta rašytojo paveikslą.

Iš rašytojo tekstų sužinome, kas pasėjo kūrybos sėklą širdyje, tapo įkvėpimo šaltiniu: „Arkadijos melodijas išgirdau tarp savo tetų. Jos buvo gražios ir linksmos, jautrios ir tvirtos. Jų sandara ir šviesniais, ir pačiais sunkiausiais laikais, paliko man neišdildomą įspūdį. <...> Tos Arkadijos širdis buvo mano motina. Ne tik tai Lietuvoje, bet ir Vokietijoje bei Amerikoje ją atpažindavo ir su ja kalbėdavosi augmenija ir gyvūnija iki kukliausios sraigės. Nors gyvenimas buvo jai mistiška poema, ji sugebėjo būti ir nepaprastai praktiška, aprėpti jo tragiką ir humorą. Ir kaip ji sugebėjo pasakoti, užburti savo vaizduotės žaismu. Nenustojau svajojęs, kad viena dieną ji galės imtis plunksnos ir taps Aukštaitijos Žemaitė. (Ta diena neatėjo, bet kai, vėl sugrįžęs į Kauną, išvydau pro ūkanas prasiskverbiantią saulę, supratau, kad tai buvo ir jos mums dovanoto, ir dar neišsakyto pasaulio šviesa.)”

Pirmieji spektakliai, paauglio išvysti Ariogaloje prie Dubysos, pakerėjo savo stebuklingais pasauliais, iš kurių net nebاندė ištrūkti iki gyvenimo pabaigos. Vienas tų vaidinimų – V. Mykoliaičio-Putino „Valdovas”. Teatralai „pasiskolino iš mūsų šeimos kilimą, pigią tigro kailio imitaciją (7 lt. 99 centai, išpardavime). Namuose aš to kilimo jau nebemačiau...<...> Bet iš scenos tą naktį į mane žiūrėjo kitas kilimas – daug didesnis kaip gyvenime, nepaprastų įvykių liudininkas, mindomas valdoviškų kojų, paslaptingas. Ir tada aš pajutau scenos magišką erdvę – kelios lentos, paprastos sienos – kurioje tikrovė pakinta, padidėja, pratrikšta spalvomis, ima dainuoti.”

1944 metais kartu su tėvais pasitraukė į Vakarų. Skurdi stovyklos butis nenustelbė jaunatviško entuziazmo, pažinimo džiaugsmo siekiamybės. Tekstuose viena prie kitos rikiuojasi asmeninio gyvenimo detalės, aplinkos ženklai: „Viltys greitai grįžti į gimtąją tada jau blėso. Lietuva buvo aklina uždara, už devynių uždangų. Apie korespondenciją ar susiekimą telefonu nebuvo galima nė svajoti. Prasišverbdavo žinios apie terorą, dvasinę priespaudą, partizaninį pasipriešinimą. Vokietija, kurioje gyvenome buvo karo apstulbinta, paralyžuota, kitos šalys dar nepasiekiamos. Pabėgėlių stovyklose, kaip utopinėse salelėse, kūrėme pasaulėlius, paliktųjų kopijas, kol bus leista išplaukti kitus...” A. Landsbergis kartu su Leonu Adamkevičiumi, broliais Jonu ir Adolfu Mekais leido avangardinį žurnalą „Žvilgsniai”, studijavo Gutenbergo universitete Mainze. „Jeigu apie tas studijas sukčiau filmą, pirmasis kadras būtų toks: Adamkevičius, broliai Mekai, Šaltmiras, aš, vokiečių maldininkų giesmei aidint

Iš k.: A. Landsbergis, L. Andriekus, OFM, N. Mazalaitė, J. Brazaitis-Ambrazevičius, V. Maciūnas New Yorke, 1958

ypač jo brolis Algimantas su žmona Terese – rūpinasi archyvinės medžiagos išsaugojimu ir persiuntimu į Maironio lietuvių literatūros muziejų. Pats rašytojas, 1992 metais dovanodamas knygą, įrašė: „Maironio muziejui, kuris jau tapo mano namais”.

Išeivių literatūros skyriuje medžiaga tvarkoma, tyrinėjama, eksponuojama, skelbiama. Nuo rašytojo gimimo dienos iki rugsėjo vidurio muziejuje veikė jam skirta jubiliejinė paroda. Birželio 26 dieną ten pat vyko ir iškilmingas minėjimas, kuriame šio straipsnio autorė pristatė knygą „Kelionė į A. Landsbergio kelionę. Archyvai”. Retos originalios nuotraukos, dokumentų faksimilės, kūrybinių rankraščių kopijos, spaudinių bei knygų viršeliai, sugulę į knygą kaip nebylūs liudininkai, ženkliu rašytojo gyvenimo bei kūrybos kelią. Tyrinėjant rašytojo archyvalijas, vienas šalia kito rikiuojasi darbai, atsiveria daugiaplanė kultūrinė, visuomeninė autoriaus veikla; turtingas, spalvingas, įvairiažanris jo kūrybinis talentas.

Knygos struktūrą sudaro *Pratarmė, Įvadas*, archyvinio rinkinio apžvalga, svarbiausios rašytojo gyvenimo bei kūrybos datos bei *Santrauka (Su-*

universitetą (Columbia University), beveik trisdešimt metų darbavosi akademiniam pasaulyje. Išskirtinė veikla buvo plėtojama Pavergtų Tautų Seime, „Laisvosios Europos” radijuje, PEN klube išeivijoje (daugiau nei 40 metų buvo pirmininku bei vicepirmininku). Jo atkaklių pastangų dėka tarptautinio PEN klubo nariai buvo palankiai nuteikti Lietuvos atžvilgiu. Kartu su Romualdu Lankausku 1989 metais išsikovojo, kad Lietuvos Rašytojų sąjunga būtų priimta į tarptautinį PEN klubą.

Knygoje nuosekliai apžvelgiamas A. Landsbergio kūrybinis kelias – nuo pirmųjų eilėraščių, rašytų Vokietijoje, pirmos pjesės „Stiklinis kamuolys” iki pirmo modernaus romano „Kelionė”, novelių knygų, komedijos „Meilės mokykla”, dramos „Penki stulpai turgaus aikštėje”, „Idioto pasakos”, „Švento narvo”, „Vaikų gintaro rūmuose” ir kt. Nemažai vietos skiriama jo bendradarbiavimui lietuvių bei anglų spaudoje. Atskirai minimas avangardinio žurnalo „Žvilgsniai” parengimas ir išleidimas bei kritiko darbas „Literatūros lankuose”.

Knygoje gausiai cituojamos ištraukos iš rašytojo atsiminimų, užrašų knygelių bei įvairių, skubia

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

slėniu, leidžiamės prie Reino tilto, už kurio prancūzų okupacinė zona, Mainzo griuvėsiai, nauji prancūziški filmai, atgaivintas universitetas. Studijavome prabėgom, nelabai nuosekliai. Jautėme, kad „mūsų universitetai“ visa naujoji aplinka. Nuodugniau mokiausi anglų kalbos, kurios neteko ragauti daugia- kalbėje Kauno Jėzuitų gimnazijoje. Vokiečių profesoriai buvo margas būrys: vieni tradiciškai dėstė ir gyveno „žvėriškai rimtai“; kažkurie dar nebuvo atsikratę nacistinės mitologijos; kiti jau ėmė atstatyti krikščioniškąsias arba socialdemokratinės tradicijas, žiūrėjo į ateitį.”

1949 m. atvykęs į Ameriką, susidūrė su bauginančia realybe. Kaip atsilaikyti, kaip išsilaikyti ir nepalūžti bedvasėje pilkoje minioje. Nebuvo lengva, tačiau jaunatviškas A. Landsbergio entuziazmas ir užsispyrimas siekti mokslų atvėrė naujas galimybes. Apibūdindamas savo – žurnalisto, kritiko, visuomenininko – darbą, rašė: „Kritiku tapau iš reikalo. Iš-eivijoje teko atsidėti publicistikai, nes reikėjo dalyvauti lietuvių veikloje. Pradėjau domėtis Vidurio ir Rytų Europos literatūra, nes ji turėjo tokį ypatingą skonį, kurio negalime pajusti skaitydami, pavyzdžiui amerikiečių ar prancūzų rašytojų kūrinus. Šiuo atžvilgiu buvo labai naudingas sąryšis su tarptautiniu PEN klubu, nes jo rengiamuose kongresuose galėdavau susipažinti su literatais iš įvairių Vidurio ir Rytų Europos šalių. Tai buvo dar viena atsvara prieš Amerikos masinės kultūros įtaką.”

Laiškuose pravertas rašytojo intelektualinių interesų spektras: klasikinė muzika, dailė, literatūra, kino filmai, teatras. Jis buvo puikiai susipažinęs ne tik su lietuvių literatūra, bet taip pat ir su senovės klasikais. Rašytojo žvilgsnis kryo į moderniuosius Vakarų Europos bei Amerikos kontinento rašytojus. Ir Vokietijoje, ir Amerikoje A. Landsbergis gilinosi į filosofiją, skaitė modernių autorių knygas. Važinėdamas į PEN klubo suvažiavimus, nepraleisdavo progos aplankyti teatrų, filharmonijų, parodų salių, parsiveždavo naujausių literatūros bei mokslo veikalų. Jis rašė: „Vakarų-Rytų Europos „avangar-

meto rezistencijos dalyviais, Vengrijos (1956) sukilimo vadovais, etc.”

Tekstuose nusakomas kūrybos procesas, pabrėžiama formos ir turinio svarba, akcentuojama kalbos reikšmė. Iš laiškų aiškėja, kad kūrybą itin veikė ryšys su aplinka, gyvenamuoju laiku, ypač su egzilio kalbine bei kultūrine erdve svetimose šalyje. „Didelė dalis mano literatūrinių pastangų buvo ta kova už kalbą – kalbas. Visa tai pakeitė mano raštus. Kalba, gyvenimas tarp kalbų, skirtingų kalbų, skirtingi pasauliai – tapo labai svarbi tema”.

Knygoje cituojami ne tik A. Landsbergio, bet ir jam rašiusių įvairių asmenų laiškų ištraukos. Rašytojas Icchokas Meras 1974 birželio 11 d. rašė: „Skaičiau jūsų 'Vėjas gluosniuose. Gluosniai vėjuje'. Man labai patiko. Neabejoju, kad jūsų kūryba svariai papildo dabartinę Lietuvos literatūrą. Bet kada skaitys „raštus tėvynėje” – sunku pasakyti. Visos knygos, išleistos Vakaruose, – spec. Fonduose ir mažai kam prieinamos. Bet tai laikinas reiškinys, nes jis – nenatūralus, dirbtinis. Lietuvių literatūra, nors ir suskaldyta dabar ideologijos bei politikos, yra vieninga savo prigimtimi ir pačiu savo buvimu. To pakeisti negali, vadinasi, dar ateis laikas. Šios situacijos šiandien mes pakeisti nepajėgūs, skaldymo tendencija dar labai stipri (sakysime, mano vardą ir bibliografiją jau išmeta, lyg nebūtų egzistavę). Tuo reikšmingesnės, manyčiau, yra pastangos Vakaruose kalbėti apie *vieningą liet. literatūrą*, nors įvairių veiksmų ir draskoma.”

Po spektaklio „Vėjas gluosniuose” premjeros Čikagoje, 1958. Iš kairės – Algirdas Landsbergis

Istorinė diena: Lietuvos rašytojų sąjunga priimta į tarptautinį PEN klubą. Iš k.: Stasys Goštautas, Romualdas Lankauskas, Algirdas Landsbergis. Maastrichtas, Olandija, 1989

dizmas” ar „modernizmas” – Bartoko ar Jančekio muzika, Miłoszo, Herberto, Szymborskos, Zagajewskio, Ferenczo Jukasio, Mirosłavo Holebo poezija, etc., etc. – man atrodė organiškai artimesni, patrauklesni.” Visa tai jį brandino ir formavo kaip rašytoją.

Laiškuose išnyra skausmingi išėivijos rūpesčiai – išlikimas ir tapatybės išlaikymas tremtyje, begalinis gimtosios žemės ilgesys. A. Landsbergio tekstai įdomūs ir istorijos požiūriu: jis atsiveria kaip žmogus, jautriai atliepęs ir atspindėjęs lietuvių išėivijos padėtį bei gyventą epochą: „Pastebėjau ne tik tai bendrą istorinę patirtį, bet ir forminių, stilistinių panašybių. Net ir gyvendamas Amerikoje, savaip tebebuvo Vakarų-Rytų Europos erdvėje. Praleidau dešimtį metų, kaip redaktorius ir tyrėjas Pavergtųjų Europos Tautų Seime, kur bendravau su gyvąja karo

šventa vieta. Girdžiu motinos balsą, tebejaučiu jos meilės magnetinį lauką. Viskas sugriūna, viskas praeina, meilė išlieka...”

Giminių pageidavimu knyga dovanojama bibliotekoms, gimnazijoms, seminarėjoms, universitetams Lietuvoje bei Amerikoje. Norintiems įsigyti knygą prašome kreiptis Kaune į rašytojo pusbrolių Zigmą Kriaunevičių (kriaunevicius2000@gmail.com); Amerikoje – į Algimantą ir Teresę Landsbergius (alterland@aol.com).

Vietoj epilogo

Ilgus metus rūpinausi išėivijų rašytojų ir tuo pačiu Algirdo Landsbergio archyvinės medžiagos suradimu ir pargabenimu į Lietuvą. Maironio muziejuje sukaupti gausiausi išėivijų rašytojų rinkiniai.

Medžiaga tvarkoma, tyrinėjama, eksponuojama, skelbiama.

Pirmą kartą Lietuvos kultūros istorijoje parengta tokio pobūdžio knyga – „Kelionė į Algirdo Landsbergio kelionę. Archyvai”. Kaip autorė noriu širdingai padėkoti visiems išėiviams bei Lietuvos žmonėms, parėmusiems knygos išleidimą. Pinigus paaukojo rašytojo giminės, draugai, privatūs asmenys: Teresė ir Algimantas Landsbergiai, Gražina ir Mamertas Erčiai, Jonas, Els ir Emilija Landsbergis, Paulius Landsbergis, Dascha Olshanetskaya, Andrius ir Sharon Landsbergis, Liudas Landsbergis, Gražina ir Vytautas Landsbergiai, Viktorija Skrupskelytė, Nijolė ir Vitalis Lemberčiai, Violeta ir Zigmąs Kriaunevičiai, Antanas Dundzila, Gražina Blekaitienė, Angele Bailey, Gintarė Ivaškienė, Regina Petrutienė, Genovaitė Plukienė, Aldona Venckūnienė, Audronė ir Algimantas Žemaitaičiai, Rimas Sabaliauskas, Joana Vaičiulaitytė-Buvienė, Danutė Vaičiulaitytė -Nourse, Aldona Vaičiulaitytė De Bold, Regina ir Leonas Narbučiai, Ilona Laučienė, Los Angeles „Dramos sambūris” (pirmininkė Ema Dovydaitytė), Australijos lietuvių fondas (pirmininkas Algirdas Šimkus); Pasaulio kybartiečių draugija (pirmininkė Violeta Mickevičiūtė).

Knygą spausdino „Morkūno ir Ko” spaustuvė Kaune (direktorius Tautvydas Majauskas), išleido leidykla „Naujasis lankas” (direktorius Vidmantas Zavadskis). Savo darbą profesionaliai atliko dizainerė maketuotoja Laura Inytė, Daiva Zarevičienė, viršelio dailininkas Donatas Vasiliauskas, redaktorė Regina Pupalaitytė.

Su liūdesiu turiu konstatuoti, kad Kultūros taryba neatsižvelgė į mano parengtų dviejų projektų svarbą (antras – modernaus A. Landsbergio romano „Kelionė” pakartotina laida su įvadu) ir nepaskyrė nei vienam, nei kitam projektui finansavimo. Pavasarį, Kultūros tarybai paskelbus pakartotinį projektų priėmimą, ir vėl parengiau projektą archyvinio leidinio finansavimui. Deja, pinigai ir vėl nebuvo paskirti, tik nuskambėjo žeidžiantis „paguodžianti” frazė „Bandykite dar kartą”...

Retorinis klausimas tarybos nariams – ar ekspertai suvokia, kokią svarbą mūsų Lietuvos kultūros istorijai teikia Išėivijų kultūros paveldas? Dar viena skriauda buvo padaryta muziejaus direktorės, kuri griežtai uždraudė naudoti knygoje, kaip leidėjo, Maironio lietuvių literatūros muziejaus vardą, motyvuodama, kad ne muziejaus ir ne Kultūros tarybos pinigais išleista....

Vietoje komentaro tegu skamba prasmingi Algirdo Landsbergio žodžiai: „viskas praeina, meilė išlieka...” □

LIUDIJIMAS

Pakūta – mano širdies namai

Eglė Perednytė

Pakutuvėnai. Tai vieta, kurioje susitinka dangus ir žemė, gimsta troškimas gyventi kitaip – pilniau, laisviau ir šviesiau. Širdys atsiveria ir skrenda – niekas negali sulaikyti. Pakutuvėnai. Brolių ir sesių džiaugsmingi veidai, jų atgimę gyvenimai. Trokštu čia grįžti, kad ir vėlei pajusčiau tai, kas neišsakoma žodžiais. „Norėčiau, kad visur kur eisiu, būtų Pakūta“ (iš liudijimo).

Nuo pat pradžių viskas sava ir artima. Visą amžinybę galėčiau čia būti – Lietuvoje, palapinėje, virtuvėlėje, koplytėlėje ar bažnyčioje – gyventi šia akimirka, jausti jos galią vėl ir vėl prisipildant vilties... Vėl panirti į šlovinimą ir dėkojimą, atgailaujant suklypti – nenusakoma jėga kunigo žodžiuose: tavo nuodėmės tau atleistos, begalinis lengvumas po išpažinties – lyg kas būtų nuėmęs viso gyvenimo našta.

Tu esi, Tu esi su mumis, o gyvasis, teisingasis, tikrasis, vienintelis Dieve. Tu vaikštai tarp mūsų paliesdamas širdis. Ateini per tą lietų, tą audrą, tą tylą, begalinį gerumą žmonių akyse, jų palaimintas šypsenas, veidus, kuriuose atsispindi dangus. Ateini, kad ištartum, jog myli, jog lauki, ilgiesi, tiki ir viliesi – jie sugrįš – tavo brangūs vaikai.

Širdyje skamba giesmė: „Ne todėl, kad verta, bet todėl, kad aš tavo dukra, ne todėl, kad teisingas, bet todėl, kad aš tavo sūnus...“ Atgailaujanti Bažnyčia, vėl ir vėl pakylanti, viltingai einanti pirmyn. Atpirkta, užauginta Jėzaus rankose, Jo žaizdose. Ne todėl, kad teisingas, ne todėl, kad tobulas, bet todėl, kad sūnus, savo Tėvo taip mylimas, lauktas ir norėtas prieš amžius. Ne todėl, kad verta, bet todėl, kad brangiausia dukra, Jo širdies džiaugsmas ir sopulys.

Pakutuvėnų Šv. Antano Paduviečio bažnyčia

Ateik, o gyvenimo Dvasia, o Dvasia šventoji, at-eik... Ak, ateiki ir perkeiski mus, mūsų veidus padaryk panašius į Jo veidą. Ateik, mano Meile.

Liepsna naktyje – Jo laiminga širdis – mes sugrįžom namo, mes sugrįžom... Smuiko muzika, verianti širdį, dovanojanti skrydį į sielos gylmes... Jėzau, Tau visos naktys ir dienos, mūsų kelias, jausmai – begaliniai kaip jūra, mūsų mintys, sapnai ir likimai.

Dek, ugnie, šią lemtingąją naktį, nusileisk ir pripildyk mane, o ugninis balandi, kalbėk man į širdį, kalbėk, kad esi, visą laiką buvai su manim ir jau niekad neprarasiu tavęs...

Mūsų sielų laužai naktyje. Dievo akys bažnytelės tyloj. Plak, širdie, ir surask savo kelią. Tikėk – Jis ateis, kai labiausiai reikės ir prieš švintant tavo veidą palies. □

Pūstynė

Štai ateinu pas Tave, Viešpatie, esantį Švenčiausiam Sakramente, ir savo širdyje sakau: „Aš labai vieniša“. Esu tamsoje, apie kurią kalba Šv. Kryžiaus Jonas ir Teresė Avilietė. Šioje tamsoje yra tik viena šviesa, ir ta šviesa yra Dievas. Vienatvė nualino mane, ji tai darė daug metų. Visada buvau atsiskyrėlė, bet to niekada nežinojau. Galbūt iš to ir kilo šis keistas pašaukimas, mano tikrasis pašaukimas – Dievas kvietė mane dalintis jo vienatve. Štai kodėl mano širdis alko vienatvės, dykumos, maldos, tarnystės pašaukimo. Viešpats mane vedė per kasdieninio gyvenimo dykumą. Visus tuos metus aš gyvenau turgavietės dykumoje, miesto tyloje, gatvių vienatvėje. Gyvenau ieškodama Jo, savo išsilgtojo, bet, pasirodo, kol aš Jo ieškojau, Jis buvo su manimi, vedė mane į Getsemanę, pas vyriausiąjį kunigą, pas Pilotą. Galų gale, per Dievo malonę ir savo pačios troškimą aš nusekiau paskui Jį į Golgotą, kur Jis man davė tris vinis. Aš žinojau, kad turiu jas priimti.

Daugelis iš jūsų taip pat esate atsiskyrėliai. Jūs linkstate į kažką didesnio nei jūs patys. Nežinojote, kad tai buvo vienatvė. Buvote kažkokie kitokie, nei jus supė žmonės. Ir tada iš ilgesio pradėjote savo kelionę pas Viešpatį, kuris paėmė jus už rankos ir pasakė: „Eikite į laukus. Darbininkų

Pakutuvėnų vaikai

www.deimas.lt nuotraukos

maža, o derlius didelis“. Dievas jums sako: „Aš esu vienišas“. Ir jūs buvote tokie, ar ne? Ar ne dėl to jūs pradėjote savo kelionę, kad buvote vieniši? Dabar Jis jus kviečia stovėti kartu su Juo prieš vyriausiąjį kunigą, kitaip tariant, prieš visus tuos, kurie vienaip ar kitaip juoksis iš jūsų, galbūt netgi persekios. O kai visa tai bus įvykę, jis pakvies jus nueiti pas Poncijų Pilotą į šią siaubingą vienatvę, į tą visiškai svetimą žemę, į kurią žmogus privalo nueiti prieš numirdamas, į tą priešmirtinę žemę, į paskutinę kelionę, kur mus teis svetimi.

Galiausiai Jis jus paims už rankos ir nuves į Golgotą, kad būtumėte nukryžiuoti kitoje Jo kryžiaus pusėje. Jei jūs seksite paskui Jį visame ke-

lyje į dykumą, Jis nusives jus į Golgotą tam, kad suteiktų jums pilną, nesibaigiantį, neįtikėtiną savo Prisikėlimo džiaugsmą tardamas: „Aš esu Gyvenimas ir Prisikėlimas“. Tas džiaugsmas bus jūsų vedlys į naują žemę, kur nėra vienatvės, tylos, svetimumo. Tai bus paskutinė kelionė į Meilę. Ši nukryžiuojamą jus pergyvensite su Aleliujomis, nes dabar jau žinosite, ką tai reiškia.

Tas džiaugsmas skirtas ne vien ateičiai. Ne. Jis bus su jumis, mylimieji, dabar, šią pat minutę, rytą, poryt, destis kada mes priimsim vienatvę, tylą, kelionę su Kristumi. Kai mes priimam šiuos dalykus, mes priimame vienatvę, kuri yra ne kas kita kaip Kristaus vienatvė. Jei galėsime tai padaryti, Dievas mums duos priemonių sunešti gausų derlių Jam ir Jo Bažnyčiai.

Iš Katerinos de Hueck Doherty knygos „Pūstynė“ parinko Laimutė Perednienė

Išėivijos dailė

Stasys Goštautas

Anksčiau tekdavo išgirsti sąvokas „tremtiniai“, „emigrantai“, „politiniai kaliniai“ ir t. t., o šiandien įsigalėjo žodis „išėiviai“, gal todėl, kad jis įkūnija reikšmę, priešingą žodžiui „ateiviai“, nes tam, kad išėitum, reikia ateiti, ir atvirkščiai. Kaip ten bebūtų, šiandien mums visiems aišku, ką reiškia šis žodis.

Adomas Galdikas. *Stalo indų naturmortas*

Paskutiniojo šimtmečio metu išėivija galėjo didžiuotis savo kūryba, menu, literatūra, muzika, teatru ir vienu kitu filmu. Bet viskam ateina pabaiga – prasidėjo naujas laikotarpis. Dabar išėivijos kultūros vietoje dygsta naujos, laisvos kartos kūryba, besiremianti jau į globalią kasdienybę. Kūryba skleidžiasi tarptautinėje plotmėje, kitomis kalbomis, ir menas, ir literatūra – globalūs reiškiniai. Pavyzdžiui, šiuolaikiniam menui bei muzikai kur kas lengviau dalyvauti šiame globaliame menu susimaišyme, ko gero, jau netgi būtų netikslinga kalbėti apie lietuvių meną ar muziką kaip specifinį nacionalinį reiškinį. Literatūra dar turi laikytis savo kalbos ir per amžius sukurtą žodyno. Žinoma, žodynas keičiasi, atsiliepia į naujus iššūkius, tačiau vis tiek išlieka lietuviškas skambesys – kalbos intonacija, frazeologija, fonetika – kuris skiria lietuvių kalbą nuo kitų kalbų ir kitos aplinkos.

Tačiau dailę kaip „lietuvišką“ žanrą išlaikyti yra kur kas sunkiau. Tarptautinė įtaka – slegianti, turime sutikti kurti kartu su kitomis tautomis ir reaguoti į kitą aplinką. Žiūrėdamas į šiandieninį lietuvišką meną, negaliu atsistebėti, kaip smarkiai jis nutolęs nuo savo tautiško. Nori nenori turi sutikti, kad menas, sukurtas Vilniuje, galėjo būti sukurtas taip pat ir New Yorke ar Londone.

Tad labai reikalinga išlaikyti išėivijos meną, kitokį ir ypatingą savo išgyvenimais ir nuotaika. Ir jeigu XIX

amžiuje mūsų dailė buvo vos pradėjusi kurtis, tai XX amžiaus pabaigoje lietuvių dailė, ypač išėivijos menas, virto mūsų tautos nemirtingos kūrybos pavyzdžiu. Ir mes čia nekalbame apie vieną ar kitą atvejį, bet turime omeny didžiulės energijos sujungtą kūrybą, kuri mus išlaikė lietuviams tarptautinėje aplinkoje ir praturtino tautos lobyną.

Žinoma, lietuviybės laikymasis gal kiek sutrukdė išlieti į tarptautinio meno aplinką, ir jeigu ieškotume mūsų dailininkų pasaulio muziejuose, jų

nerastume, jie per daug prisidėjo prie lietuviško meno ir nebuvo globalūs, kokie yra daugelis šių laikų dailininkų. Lietuvių prisidėjimas prie tarptautinio meno – menkas, gal ir dėl to, kad per daug dėmesio buvo skiriama pavergtai tėvynei.

Tai įrodė dienos šviesą išvydusios monografijos ir albumai, pasirodę vienas po kito ir nustebindami Lietuvą bei pasaulį: koks kūrybiškas buvo pabėgėlių gyvenimas!..

2014 m. Lietuvos išėivijos dailės fondas pradėjo leidybinę veiklą, pradėdamas nuo parodos Nacionalinėje dailės galerijoje ir išleisdamas „Kęstučio Zapkaus tapybos retrospektyvą“. Nesakyčiau, kad

tai išbaigta monografija, bet po 15 metų bandymų ir kontroversijų – įspūdinga! Daug prie šio darbo prisidėjo Viktoras Liutkus ir Teresė Valiuvienė.

Taip pat šiais metais pasirodė Pranui Gailiui skirta monografija; tekstai gal kiek primityvūs, o paralelės su pasaulio kūrėjais atskleidžia, kad tremtis, nors buvo sunki ir be-

Kazys Varnelis. *Buru – buru*. Aliejinė tapyba ant drobės, 1984–1987

Viktoras Vizgirda. *Fruit and Flowers*. Aliejinė tapyba ant drobės

prasmiška, paliko daug kūrybos ženklų. Juk pagaliau egzilis – globalus fenomenas, kai rašytojai ir dailininkai bėga iš savo krašto ir jaučiasi kūrybingesni, o gal net laisvesni toli nuo varžančios aplinkos. Toks pavyzdys galėtų būti Gabriel García Márquez ar Julio Cortázar, iš dailininkų – pažiūrėkite Paryžiaus mokyklas, puikiai sudarytas Antano Andrijausko, arba New Yorko mokyklą, kur pabėgėliai savo valia atsitolina nuo tėvynės.

Šiais metais išėjo „Gedimino Petraičio išėivijos dailės rinkinys“: 50 dailininkų iš trijų kontinentų. Stebėtinas skaičius, sudarytas Jolantos Bernotaitytės. Sunku suprasti, kodėl nėra K. Varnelio ir kitų vertingų dailininkų, bet gal ne visus buvo galima įsigyti. Knyga nėra nei albumas, nei monografija – paprastas katalogas su trumpa kiekvieno dailininko biografija ir įvadininiu tekstu.

Žurnalas „Lituanus“ dar ne taip seniai užėmė svarbią vietą išėivijos meno srityje, kiekviename numeryje pasirodydavo komentarai apie dailininkus,

netgi šiandien galima juos rasti internete. Sunku pasakyti, kodėl jau dvejus metus meno skyrius panaikintas. Daug metų redagavau šį skyrių, bet turėjau šio darbo atsakyti, kai be mano žinios pradėtos spausdinti medžiagos apie keistus dailininkus ir fotografus. Daugumą minėtų knygų galėtume vadinti albumais, kurie skirti parodoms pristatyti, nei išsamiai dailininko pristatymu, bet galbūt tai ir nėra labai svarbu, nes tokių menui skirtų knygų anksčiau neturėjome. Daugelis knygų yra albumai ar katalogai su labai trumpais tekstais (pvz., Varnelio). Kiti, tokie kaip Ingridos Korsakaitės „Petravičius“, Irenos Kostkevičiūtės „Žmogus Vytauto Kašubos kūryboje“, V. Liutkaus „Viktoras Vizgirda“, „Antanas Mončys“ ir Rasos Andriusytės

KĘSTUTIS ZAPKUS

Kęstutis Zapkus. *Monografija*. Sudarė Laima Kreivyte. Išleido Lietuvos išėivijos dailės centras, „Lewben Art Foundation“ ir Vilniaus Dailės akademijos leidykla, 2014

„Akistatos“ – tai jau tikros monografijos.

Apie išėivijos dailę išleista keletas įdomių monografių, Ingridos Korsakaitės, Viktoro Liutkaus, Laimos Laučkaitės ir Elonos Lubytes turinimai sudaryti. Tačiau jų, be abejo, nepalyginsi su albumu apie kiekvieno išėivio dailininko kūrybą, ir vargu ar galima teigti, kad visi yra išleisti. Pasigendu labai reikalingų monografių apie R. Viesulą, A. Kašubienę, V. O. Virkau, A. Pliopli, Ž. Mikšį, kitas reikėtų parašyti iš naujo – apie V. Igną ir kt. Labai vertingos Viktoro Liutkaus monografijos, tiesiog nežinau, kiek jis jų parašė ir išleido (apie Mončį, Vizgirdą ir t. t.). Taip pat verta paminėti ir nuostabius A. Andrijausko tekstus, nekantriai laukiama jo monografijos apie Adomą Galdiką. Tai nepaprastas mūsų kultūros turtas – ir viskas per gana trumpą laiką, jeigu prisimintume, kad nuo 1863 m. carinėje Lietuvoje nebuvo „anei druko, anei rašto“.

Stebėtina, kad ne tik muziejai ir galerijos turi nemažas išėivijos meno kolekcijas – dauguma jų dovanotos, arba kaip buvo įprasta neteisingai sakyti, „gražintos į Lietuvą“. Iš tikrųjų jos nebuvo sukurtos Lietuvoje, tad gražinti nėra tikslo. □

„O būti norisi, nors ir numirus... Aš būsiu...“

Aldona Ruseckaitė

Šį rudenį, rugsėjo 20 dieną, kanauninkui, rašytojui Juozui Tumui-Vaižgantui sukako 145-eri metai.

Tai tarytum šuolio pradžia į 150 metų jubiliejų, kai Vaižganto vardui reiks nuveikti viską, ką esame jam skolingi. Tačiau ir šįmet bus rodomi atminties ženklai, rengiami literatūros vakarai, konferencijos ir parodos, skirtos šiam rašytojui. Tad ruošdamiesi Vaižganto – didžiojo Darbininko, kultūros Grynulio, tautos Mylėtojo – rudeninei šventei, pajustume tikrą dvasios džiaugsmą, jeigu iš lentynos ištrauktume knygą, kuri yra tikras betseleris – *Vaižgantas. Laiškai Klimams*, išleista 1998 metais. Tai reto įtaigumo knyga, įdomesnė, spalvingesnė už bet kokį romaną – stilius žaižaruojantis, spalvingas, nudažytas vietomis kandoku sarkazmu, vietomis švelniu humoru.

Knygoje skelbiami 399 J. Tumo-Vaižganto laišakai, rašyti 1918–1933 m. dukterėčioms Bronei ir Barborai Mėginytėms bei jų šeimoms. Laiškus surinko Bronės vyras, Vasario 16-osios Akto signataras, diplomatas Petras Klimas, juos Paryžiuje išsaugojo ir perdavė leidėjams jo sūnus Petras Klimas jaunesnysis. Skaitant šį epistolinį veikalą, prieš akis išskyla visas to meto Lietuvos, žinoma, daugiausia Kauno gyvenimo peizažas – nuo partijų rietenų iki Nemuno potvynių... Viskas pralekia gyvsidabrio judrumu ir vairovokštės ryškumu. Bėlieka stebėtis ir žavėtis Vaižganto veiklos ir darbų išsišakojimu, energija, tolerancija, išvalgumu, humoro jausmu. Sunku net suvokti, jog tiek daug tilpo viename asmenyje. Perskaitę šiuos J. Tumo laiškus, galime trumpai apžvelgti kai kurias rašytojo gyvenimo sritis.

Kunigas. Blaškytas ir blaškėsis po Lietuvą, Latviją, užsienius, Vaižgantas nurimo Vytauto bažnytėlėje. Klebonavo čia trylika metų. Sukūrė aplink save ypatingą erdvę, kuri traukte traukė ne tik eilinius piliečius, bet ir inteligentiją. „Sėjau tik gerą tvarkos ir idealizmo sėklą. (1930)“ (Ir toliau pateikiamos citatos iš šių Vaižganto laiškų – A. R.). Tikėjimo atžvilgiu ne kartą prisipažino esąs ne dogmatikas, bet ir ne lengvatikis – Dievą jaučiąs savyje, viduje. „Be vidaus pasaulio man būtų labai trošku (...) gyventi. (1927).“

Kai kas J. Tumo – kunigo – nesu-prato. Barė už ryšį su tautininkais, už pamokslų turinį, už kviečiamas į bažnyčią giedoti solistes, už neteisėtai pakrikštytą vaikelį... Tačiau Vaižgantas buvo stiprus, užsigrūdinęs, nesigąščiojantis, turėjo savo įsitikinimus, kryptį ir tikslus. „Laukiame Velykų, kitiems poilsio, o man rūpesčio, kaip čia įmasinus mano bedievių parapiją į šv. rekolekcijas... (1927).“ Kunigiškų pareigų turėjo daug ne tik Kaune, bet ir Lietuvoje. Visuomenės visur buvo kviečiamas, laukiamas, godojamas. Gal atrodė neturįs laiko susimąstyti. Tačiau prasmės klausimus sau kėlė nuolat: „Kas aš esu: egoistas ar altruistas, giliai tikis ar tik veidmainys,

Mūsų visuomenės nuotaikos barometras.

(„Vapsvos“ karikatūra 1929 m. 1 Nr.).

svajonių pilietis ar paprasčiausias šūdvabalis. (1926).“

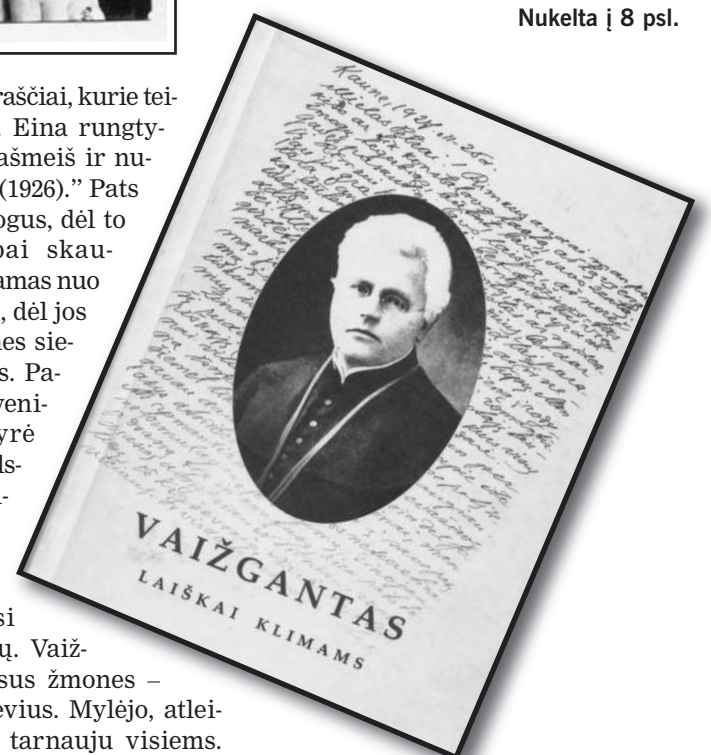
Politikas. Skaudžiai išgyventa tema. Daug veiklos, tiek pat daug nusivylimų. „Aš katalikas ir demokratas, taip pat tautininkas, bet partijų atsikandau ir nė prie vienos nebebūsiu. (1927).“ Norėjo pasitraukti ir vėl būdavo įtraukiamas. Buvo senas A. Smetonos bičiulis, bendradarbis, negalėjo ir nenorėjo jo išduoti. Todėl per prievartą stovėjo arti partijų rietenų, buvo dažnai puolamas. Ieškojo pastovesnių vertybių, suprato, jog politika vėjo pūčiojama. „...noromis nenoromis žmogus neriesi į mokslo darbą, į literatūros tyrinėjimus. (1924).“ Išstojęs 1926 metų pradžioje iš tautininkų partijos, jautėsi esąs laisvas ir bandė visur tą laisvę ginti, sakydams visiems tiesą akysna. Tačiau tai nebuvo lengva. Erzino spauda: „... man bjauru daros

skaityti mūsų laikraščiai, kurie teisybės nebeieško... Eina rungtynių, kas geriau pašmeiš ir nupurvins asmenis. (1926).“ Pats buvo spaudos žmogus, dėl to išgyveno dvigubai skaudžiau. Nors ir toldamas nuo aktyvios politikos, dėl jos visada sielojosi, nes sielojosi dėl Lietuvos. Pastutiniaisiais gyvenimo metais patyrė dviejų valdžių – valstybinės ir bažnytinės – nesantaiką. Jam buvo dėl to skaudu ir gėda. O ir pats jautėsi esąs tarp tų girnų. Vaižgantas mylėjo visus žmones – katalikus ir bedievius. Mylėjo, atleido, padėjo. „...Aš tarnauju visiems. (1932)“

Rašytojas. Laiškuose kūrybai skiriamą mažiau dėmesio nei visuomenės gyvenimui. Tačiau medžiagos ir šiai charakteristikai pakanka. Pirmiausia Vaižgantas čia vėlgi pasirodo kaip aktyvus žmogus. 1925 m. prisipažįsta priklausąs „Lietuvių Rašytojų bei Žurnalistų (populiariai meiliai vadinamas Razbainikų ir Žulikų) klubui“, o 1932 m.: „Susitvarkė Lietuvių Rašytojų draugija, ir mano bėdai jos pirmininku mane išrinko. Dalyvavo 31, gavau 30 balsų. Vadinasi, net tarp jaunųjų rašytojų esu populiarus. Norėčiau jiems patarnauti...“ Bet šiai tarnystei jau nebeužteko nei laiko, nei jėgų. Iš visų gyvenimo sričių Vaižgantas kritiškiausias kūrybai, nors viename laiške apie savo raštus pajuokauja: „Jie nedaug kam verti, bet man malonūs, nes savo nesmirda. (1929).“ Tačiau šiaip daug abejonių, prisipažinimų, kad jo kūryba „nuobodi... Galvotina, ne kurta. (1930)“, kad nesą talento rašyti scenai, kad kartais taip norisi sudraskyti, ką esi parašęs. Darbą universitete irgi vertino kaip kūrybą. Įdomu jam buvo rašyti literatūros istoriją. Nors irgi sakėsi, kad tai „tik trąša mokslo dirvai. (1929).“ Docento Tumo tikslas buvo duoti studentams kuo daugiau žinių ir vaizdų. Formą laikė antriniu dalyku. Dėstytojaudamas nemėgo metai iš metų skaityti to paties. „...čėploti seną – nuobodu. (1930)“.

Kaunietis. Daug ką Kauno istorijoje būtų galima atsekti iš Vaižganto laiškų. Apie bankrutuojančius bankus ir neatiduotas skolas, apie kainas ir nusigyvenusius ministrus, apie teatrą ir spaudą, apie mirtis ir šventes, apie Prezidento arbatėles ir Seimo posėdžius, apie minėjimus, jubiliejus, draugijas ir t.t. Banguoja įdomybės lyg jūra, lyg Nemuno potvyniai, kai „10 bobų varė vandenį iš bažnyčios. (1924)“, o „Kazys liuosai važinėjos po bažnyčią didelėje laivėje. (1926)“. Nemuną ir jo potvynius aprašo be galo vaizdingai, pasišaipydamas. (Valdžia atseit tiek išnaudojusi ledams sprogdinti dinamito, jog Vilniaus kraštą su juo galėję paimti...). Kiekvieną vasarą Vaižgantas maudydavosi Nemune, nebevažiuodamas net į Palangą, kurią irgi labai mėgo. Vaižgantas mylėjo Kauną.

Nukelta į 8 psl.

delfi.lt nuotr.

Kur esi, mano Dieve?

Marija Gustainienė

Žmogus ateina į pasaulį iš didžiulės paslapties: negalima tiksliai nuspėti, kurią valandą jis išvys šviesą, kokios bus lyties, kokias įgims ligas ar elgesio ypatumus. Pedagogikoje teigiama, kad žmogaus ugdymui įtakos turi genai, aplinka, kurioje jis gyvena, auklėjimas. Kur šiame gimimo dėsnyje dalyvauja Dievas? Pirmiausia, norime ir išpažįstame visa tai ar ne, Dievas siunčia gimimo dovaną. Kiekvienas, ateidamas į šį pasaulį, atsineša savo misiją, kurią turės įvykdyti – nueiti paskirtą kelią ir kruopščiai atlikti numatytas užduotis. Gyvybės stebuklas yra nepakartojamas ir niekaip neatlygintinas.

Tik ar dažnai padėkoma Dievui už tą gėrį? Tam reikia gyvenimo patirties, išminties ir visa ko įvertinimo, kad žmogus galėtų susirūpinti, kas vis dėlto davė jam gyvybę – motina ar Dievas? Vieni žmonės vienareikšmiškai teigs, kad gyvybės nešėja yra motina, bet atsiras ir tokių, kurie pasakys, kad tą misiją jai padovanojo Dievas, o moteris, turėdama išminties ir kantrybės, ryžosi duoti pasauliui gyvybę. Ir viena nuomonė, ir kita yra teisingos ir tarpusavyje labai susijusios, nes Dievas yra kiekvieną akimirką šalia, deja, nematomas, negirdimas, tylus ir kantrus, laukiantis ir labai dažnai kenčiantis.

Artimiausioje aplinkoje žmogus įgyja socialinės patirties: pažįsta dažnai matomus žmones, seka jų elgesį ir pats mėgdžioja jį kaip sektiną, nors negali daryti išvados apie jo teigiamas ar neigiamas pasekmes. Tam reikia gyvenimiškos patirties, kad galėtų suvokti veiksmų ar elgesio tikslingumą. Žinoma, mažas vaikas siekia patenkinti savo ego, todėl jis ir trokšta būti pamalonintas ne tik materialiais da-

lykais, bet ir meile, rūpesčiu, globa. Tuomet žmogus jaučiasi saugus.

O kur yra Dievas? Jeigu šeimoje apie jį nekalbama, tai vaikas ir auga nepažindamas to, kuriam turi padėkoti už gyvenimą. Dievas kenčia ir kantriai laukia. Pažindamas giliau socialinę tikrovę ir girdėdamas toje aplinkoje pasakojimus apie Dievą, vaikas ima ir pats domėtis, kas tai yra. Filosofas Tomas Akvinietis buvo iškėlęs klausimą: Ar Dievo buvimas yra savaime suprantamas? Juk žmonės negali Dievo nusakyti taip, kaip nusakytų bet kurį pasaulio objektą. Šis teiginys labai paprastai įrodomas, nes filosofas skolastas sutelkė dėmesį į tą faktą, kad pasaulyje viskas nuolat keičiasi, o kiekvienas kintantis dalykas keičiasi veikiamas ko nors kito. Taip ir žmogaus protas verčiamas ieškoti atsakymo, kas yra ta priežastis, dariusi įtaką žmogaus gimimui? Kas buvo tas minties ir veiksmo judintojas, kurio niekas kitas nejudino?

Šie samprotavimai ir veda prie didžiojo Kūrėjo: kas, jei ne jis, panardino žmones į egzistencijos plotmę įduodamas kiekvienam savąją būties logiką. Kiek žmogus pajėgus save išspręsti, tiek jis ir pajėgs ieškoti Dievo su padėkos intencija. O jeigu žmogus tik gyvens jam duotą gyvenimą ir nejaus pareigos padėkoti už šią dovaną, tuomet Dievas liks nepažįstamas atstumtasis, pasiryžęs kantriai laukti, kol žmogaus mintys sudėlios visatos klausimus į savo vietas ir vis tiek anksčiau ar vėliau pažadins žmogaus norą atsitékoti. Šitaip kartais atsitinka ir artėjant gyvenimo pabaigos link.

Kiek laimi žmogus, anksti pažinęs Dievą ir su juo susidraugavęs? Jis įgyja gyvenimo prasmę, jaučiasi saugus įvairiose situacijose ar priimdamas reikšmingus sprendimus. Žmogus turi su kuo pasitarti, pasikliauti, išmoksta būti teisingas, geraširdis, ma-

lonus, nuoširdus. Daugybę vertybių būtų galima paminėti, nes Dievas yra gėris. Dažnai vaikai sako, kad turi daug draugų, bet laikui bėgant jų vis mažėja, kartais atsitinka, kad žmogus ima jaustis vienišas, nors aplink jį ir būriuojasi tie vadinamieji draugai. Užsisklendęs vienumoje žmogus mintimis grimzta į dieviškąją gelmę – jis ilgisi meilės, tiesos, gerumo.

Kodėl draugai nutolsta? Jie, kaip ir kiekvienas iš mūsų, yra silpni žmonės, todėl pirmiausia rūpinasi savo gerove, draugus prisileidžia prie savo gyvenimo tiek, kiek jie reikalingi jų gerovei sukurti. Tai yra savanaudiška, bet žmonės moka gyventi tik dėl savęs, o Dievas visiems yra geras ir moka mylėti kilnia meile. Pažinęs Dievą žmogus nuo jo nesitrauks, o iki to laiko, kol vaikšto po tamsą ir nesišaukia prie savęs Dievo, tol jis yra liūdnas ir vienišas. Tomas Akvinietis rašė, jeigu nebūtų Dievo, niekas negalėtų egzistuoti, nes kūrinių egzistavimas visiškai priklauso nuo būtinosios Dievo egzistencijos.

Ar žmogus tą suvokia? Jeigu nuo vaikystės susidraugauja su Dievu, žinoma, kad suvokia, bet jeigu klaidžioja tamsoje, kol sulaukia brandos ar net senatvės, tai dažniausiai tokie žmonės save sudievina. Jų tikėjimas ne tik paviršutiniškas, jeigu jis apskritai dar yra, bet ir iškreiptas. Tikriausiai teko pastebėti maldingai nusiteikusių žmonių, ieškančių Dievo simboliuose, statulose, paveiksluose, bet širdyje jam vietos nelieka, nes tokie žmonės pirmiausia myli save. Dievas jiems geras tol, kol sekasi, o jeigu netikėtai užklumpa bėda, jis apkaltinamas, kad nepada, pamiršta tikintįjį ir panašiai.

Kur Dievas išeina? Jis visuomet stovi šalia žmogaus, tik jam nevadovauja, palieka laisvę pačiam pasirinkti – gera ar bloga daryti. Pažįstantis Dievą žmogus suformuoja rimtus savo įsitikinimus, pažiūras, drąsiai siekia

tikslo ir pasitiki Dievu, o tie, kuriems Dievas reikalingas tik tuomet, kai sunku, dažniausiai jį apkaltina, kad nususuko. Tai neteisinga, nes Dievas kenčia, laukdamas žmogaus dėmesio, laisvos sekmadienio valandos. Deja, taip atsitinka, kad Dievas turi kantriai laukti, kol žmogus pas jį ateis pasibūti kaip su draugu.

Ar gali būti per vėlu ieškoti Dievo? Dievas neskaičiuoja laiko, jis kantriai laukia žmogaus apsisprendimo. Parimęs rūpintojėlio poza su nenudžiūvančia ašara akyje jis rymo prie kiekvienų namų durų nematomas ir tylus. Kai namuose gera, džiaugsmas sklinda ne tik žmonių sambūryje, bet ir jų įgyvendintuose tiksluose, Dievas retai kada prisimenamas. Gal tik sąžiningas žmogus sukrutina lūpas sakdamas: Ačiū tau, Dieve... Šiurpu sakyti, bet dažnai tuomet, kai nesėkmės parklūpdo žmogų, jis ir pats pripažįsta, kad nepasigedo Dievo, nes viskas buvo gerai, o tuomet, kai jau nei pats neišsikapsto iš bėdos, nei kiti žmonės padėti negali, tuomet prisimenamas tas, kuris tikrai viską gali.

Pasak Tomo Akviniečio, jis yra pats geriausias ir kilniausias. Taip, tikrai, nes ir labai įžeidinėjamas ar visai buvęs užmirštas Dievas nepriekaištauja žmogui, o laukia jo, kad galėtų apglėbti. Jo meilė beribė, bet skaudu, kad tą suvokiame per vėlai: pasirinkta savižudybė kaip geriausia išeitis iš tamsos, laisvamanystė, blaškymasis ir ieškojimas nežinia ko, akinamas turėtų troškimas ir dar daug visokių juodų veiklų, tolinančių žmogų nuo Dievo. Mirties akivaizdoje kviestis Dievą atrodo kaip ir per vėlu... O gal ne? Šito atsakymo niekas negali pasakyti, nes nežino, kas Dievui yra svarbu. Gal tai yra dar vienos nepaklusnios avelės atradimas? Gal nuo tos akimirkos, kai vienas nusidėjęs mirtingasis susitauko su Dievu, atsiverčia kelios kartos? Tai paslaptingas reiškinys. Pasak Tomo Akviniečio, esame kažko, kas yra kitų dalykų būties, jų gerumo ir tobulumo priežastis. Ją mes ir vadiname Dievu.

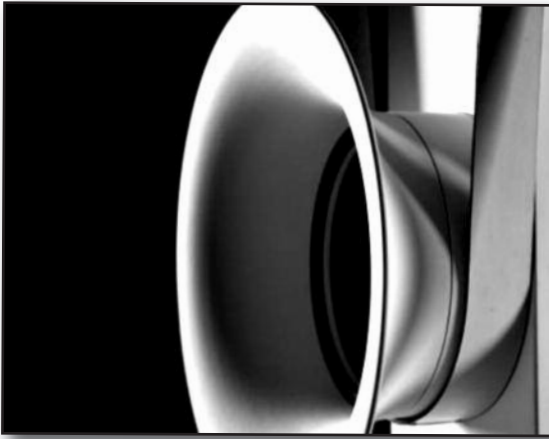
Nesėkmės ar sunkios ligos akimirka lūpos šnabžda: Kur esi, mano Dieve? Tai širdies sopulio klausimas, kai žmogus lieka vienas. Toks jis ir buvo visą gyvenimą, jeigu nepažino Dievo, jeigu nejautė, kad jis nepasitraukė nė akimirkos ir vis laukė pašnekėsio su žmogumi. Ar reikia sudėtingo išbandymo, baisaus ženklų, kad žmogus suklustų, kas vaikšto šalia jo? Tai Dievas: sulinkęs nuo mūsų nuodėmių, nepadaraus elgesio, ištryškusiomis ašaromis akyse, bet karštai mylintis, nes jis pats yra beribė meilė. □

Marija Gustainienė – lituanistė, sociologijos magistrė

Kultūros kronika

Rugsėjo 15–21 dienomis LR ambasados patalpose vykusioje „pop up“ parodoje „Young Lithuanian Designers“ eksponuoti „Jaunojo dizainerio prizų 2014“ nugalėtojų Povilės Šepetytės, Rapolo Gražio, Viliaus Dringelio, Liucijos Kvašytės, Marijos Matiušos, Modestos Kalkytės ir Sabinos Korzunovos darbai. Parodoje buvo galima susipažinti su mados, komunikacijos ir produkto dizaino objektais, pasimėgauti gyvu muzikiniu pasirodymu ir pabendrauti bei susipažinti su jaunaisiais dizaineriais. Rugsėjo 17–20 dienomis Earls Courts Parodų rūmuose vykusiame didžiausiame Londono dizaino festivalio renginyje „100% Design“ pirmą kartą veikė Lietuvos dizaino paviljonas. Ekspozicijoje pristatyti geriausių Lietuvos industrinio dizaino kūrėjų darbai, demonstruojantys inovatyvius dizaino sprendimus XXI a. klasikos tema.

Rugsėjo 19 d. Malmėje (Švedija), Modernaus meno muziejuje, atidaryta Šiaurės ir Baltijos šalių meno paroda „Society Acts – The Moderna Exhibition“. Parodoje pirmą kartą reprezentuojama Lietuva ir pristatomi menininkų Ugniaus Gelgudos ir Neringos Černiauskaitės, Gintaro Didžiapetrio ir Elenos Narbutaitės, Lauros Kaminskaitės, Algirdo Šeškaus, Eglė Budvytytės bei Jono Meko darbai. Parodoje, be Lietuvos atstovų, dalyvaus per 30 menininkų ir menininkų grupių iš Švedijos, Suomijos, Danijos, Lenkijos, Estijos, Latvijos ir Lietuvos. 2009 m. atidarytas Modernaus meno muziejus Malmėje yra viena svarbiausių Europoje meno institucijų, pristatanti modernų ir šiuolaikinį meną, turinti vertingą nuolatinę meno kūrinių kolekciją, taip pat – vieną gražiausių ekspozicinių erdvių.

Rugsėjo 18 d. prasidėjusiame 27-jame Helsinkio tarptautiniame kino festivalyje „Meilė ir anarchija“ (suom. Rakkautta ir Anarkiaa) pristatomas Igno Jonyno filmas „Lošėjas“ („The Gambler“). „Lošėjas“ bus rodomas „Angelic Nightmares“ filmų grupėje kaip pagrindinis šios grupės filmas. Festivalio metu numatytos trys filmo peržiūros, vienoje iš jų dalyvaus režisierius Ignas Jonynas. 2013 m. sukurtas filmas, pasižymintis įtikinančia ir netikėta fabula (scenarijus autoriai Kristupas Sabolius ir Ignas Jonynas), jau apkeliavo daugelį prestižinių Europos kino renginių, kuriuose buvo gerai įvertintas.

Rugsėjo 18–28 d. New Yorke vyko vienas didžiausių pasaulyje fotografijos meno festivalių „PhotoVile“. Šį, po atviru dangumi vykstantį, nemokamą ir atvirą žiūrovams festivalį aplanko apie 80 000 lankytojų, pristatoma daugiau nei 300 fotomenininkų kūryba. Festivalyje dalyvavo ir savo naujausių fotografijų serija „Seni vairuotojai“ („Old Drivers“) pristatė jaunas Lietuvos fotomenininkas Donatas Stankevičius. Fotografijų serija „Seni vairuotojai“ eksponuota nenaudojamuose jūriniuose konteineriuose. Donatas Stankevičius (g. 1984, Kaune). Studijavo inžinierinius mokslus ir grafinį dizainą. Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys, alternatyvaus fotografijos festivalio „PhotoOFF“ steigėjas ir organizatorius.

Rugsėjo 18 dieną Lietuvos ambasadoje Londone paminėta Lietuvos žydų genocido atminimo diena. Holokausto aukų atminimo renginys tradiciškai subūrė Jungtinės Karalystės lietuvių, žydų ir britų bendruomenes. Pagerbti žuvusiųjų 1941–1944 m. genocide taip pat atvyko šalies Parlamento bei Londone reziduojančių diplomatinių atstovybių nariai, kitų sostinės tautinių bei religinių bendrijų atstovai. Specialiai šiai progai susibūręs jaunųjų atlikėjų styginių kvartetas – smuikininkė Irma Vaštakaitė, smuikininkė Lingyi Kong, altininkė Ugnė Tiškutė ir violončelininkė Kotryna Šiugždinytė – atliko kompozitorių M. K. Čiurlionio, D. Milhaud, A. Borodino kūrinius. Svečius bendrai susikauptimo maldai kvietė bei Holokausto aukoms pagerbti atminimo žvakes uždegė lietuvių kilmės rabinas Herschel Gluck.

Vaižgantas

Atkelta iš 6 psl.

Jam rūpėjo miesto tvarka, statybos, ateitis. Džiaugėsi nauju Senamiesčio grindiniu, tvarkomomis Žaliakalnio gatvėmis, atsirandančiais patogumais. „Kaune sensaciją daro autobusai. Tikra palaima... (1924).“ Visai rimtai lygino laikinąją sostinę su Paryžiumi, tvirtino Kauną esant gražiu miestu, po kurį gali ir basas palakstyti, ir lakštingalų paklausti, ir Aleksoto kalnuose „alpes“ regėti. „Ateis laikas, kada Kaunas bus pagalam susitvarkęs ir jau toks ordinariškas, kaip Jūsų Paryžius: nebus ko beieiti į gatvę, nebebus nė vienos nesudorotos krūvos šiukšlių ir neįstatytų durų. Aš laimingas, kad man teko gyventi lietuvių kultūros, valstybės ir sostinės kūryboje. Tai įdomu. (1931).“ Galėtume atversti ir kitą šio medalio pusę ir joje pamatytume kauniečių didelę meilę, pagarbą, dėmesį. Net nenorėdamas Vaižgantas laiškuose apie tai išsidavė: „Negaliu skųstis, visuomenė reiškia man labai daug simpatijų... (1932).“

Dėdė. Nuostabu buvo vaikaičiams turėti tokią Dėdę. Jis leido juos mokslan, globojo, rūpinosi. Jam dėl seserų ir brolio vaikų skaudėjo širdį lyg dėl savųjų. Labai mylėjo sesers Severijos dukras – Bronę ir Barborą. Atstojo joms motiną ir tėvą, kai šie jau buvo mirę. Vaižgantas ypač vertino šeimą: „Gera šeima, rodos, vienatinė tėra žmogui laimė. (1926).“ Todėl džiaugėsi, kai dukterėčios sukūrė gražias šeimas, mylėjo abu žentus ir jų vaikučius. Santykiai buvo labai artimi, šilti, intymūs ir atviri. Iš abiejų pusių tekėjo tiesiog meilės upės. Begalinis rūpinimasis. Rimtumas ir pašmaikštavimai. Sirguliuojančias dukterėčias subardavo, kad jos nenešiotų „tokio apsilikimo, kuris ir būtų ant kūno, ir nebūtų jo, (...) nes decolte šaldas viršūnė plaučių“. O tuo tarpu pats Vaižgantas prašė žento Petro atsiųsti „pačią mažąją prijuostę, – maudymosi padorumą...“

Įdomi ir plati laiškų tema – Petro ir Bronės Klimų vilos statyba Kaune, Vaižganto gatvėje. Kadangi Klimai gyveno Paryžiuje, statyba rūpinosi dėdė Vaižgantas. Čia jis pasirodė kaip išmanus statybininkas, su kuriuo architektas F. Vizbaras derino statybos bei finansų reikalus. Namas buvo pastatytas gražus, didelis, Klimams kainavęs ketvirtį milijono litų. „Gauta gražus dalykas, o kai gražus, tai ir brangus. Skatikais menui nepatarnaujama. (1932).“ Visų ten svajota laimingai gyventi. Trečiasis aukštas – tarytum namo bokštas – pastatytas senatvėje gyventi Vaižgantui. Tačiau jo nuojauta buvusis stipresnė: „Vaizdinuos, svajoju, nors taip nebus. (1929).“ Prieš mirtį, 1933 m. vasario 28 dieną, Vaižgantas persikraustė į Klimų vilą. Čia tuo metu gyveno dukterėčia Barbora su vyru. Tępraėjo du mėnesiai – ir artimuosius apgaubė netekties skausmas. Dėdė mirė. O ir Klimų likimas susiklostė taip, kad šioje puikioje viloje neteko gyventi. Diplomatuui Petru Klimui sovietai „išskyrė“ butą Sibiro lageriuose.

1929 m. rugsėjo mėnesį, švėsdamas savo 60-metį, Vaižgantas gavo 394 sveikinimus. „Nuglostė, numielavo mane lietuvių visuomenė...“ , o viename laiške dar pridūrė: „O būti norisi, nors ir numirus. Aš visomis pajėgomis protestuoju prieš nebuitį. Aš būsiu... (1931).“

Pranašiški Vaižganto žodžiai: „Aš būsiu...“ Iš tikrųjų jis tarp mūsų yra: rašytojo kūrybą analizuoja mokyklose jaunimas, teatrai tebestato pagal jo kūrinius spektaklius, muziejuose saugomas ir eksponuojamas rašytojo kūrybinis bei memorialinis palikimas, leidžiami Vaižganto raštai. Šis mūsų klasikas nėra ir nebus pamirštas. □

Atitaisymas. Rugsėjo 20 d. priede „Kultūra“ 1 psl. išspausdinta nuotrauka yra Prahos, o ne Lvovo vaizdas. Dėkojame skaitytojams už pastabumą.